

Mete Han Oğuz Kağan mı

– Halit Durucan · 26 Mayıs 2024

Oğuz Kağan ya da Oğuz Han, Türk ve Altay mitolojisinde Oğuz Türklerinin atası. Uğuz Han, Uz Han veya Oğur (Ogur, Ugur) Han olarak da bilinir. Dedesi Kabi Han, annesi Ay Kağan, babası Kara Han'dır. Oğuz Kağan Destanı'nın başkahramanıdır ve destanda Asya Hun İmparatorluğu'nun hükümdarı Mete Han ile özdeşleştirilmiştir fakat pekçok kaynakta Mete Han'ın babası Teoman, Oğuz Kağan'ın babası Kara Han olarak geçmektedir. Oğuz Kağan ile Mete Han iddia edildiği gibi aynı kişilerse, baba isimleri neden farklıdır? Bu sorunun cevabını çok yönlü araştırdım ancak net bir cevap bulamadım. Kaynaklarda geçen bilgiler ışığında Oğuz Kağan'ın Mete Han olup olmadığı konusunda ipuçları bulanabileceğine inanıyorum.

Hayatı:

Mitolojide, kadim Oğuz Türkmen Devleti'nin kurucusu olarak kabul edilir. Bütün hayatı boyunca Gökbörü (Börteçine) kendisine kılavuzluk etmiştir. Hayatı, daha doğumundan başlayarak olağanüstü olaylarla doludur. Yüzünün rengi maviye çalar. Al (kızıl) renklidir. Ağzı ateş gibidir. Çok çabuk büyümüştür. Doğar doğmaz yemek yemiştir. Bir kez süt emip sonra çiğ et yemiştir. Gücü simgeleyen boynuzlu bir tacı vardır. Babası Kara Han'ı öldürür. Ormanda tek boynuzlu bir yaratıkla vuruşarak onu yenip öldürür. Gergedan olduğu söylenen bu canlı muhtemelen aslında bir şeytandır. Pek çok boya adlarını o verir (Uygur, Kanglı, Kıpçak, Kalaç, Karluk) İki eşinden toplam altı oğlu olmuş ve bunların çocuklarından da Oğuz boyları meydana gelmiştir. Avlanırken bir ada bulur. Bu adanın ortasındaki bir

ağacın kovuğunda ışıklar saçan çok güzel bir kız oturmaktadır (Yarsub “Yer-Su” bu kızla sembolize edilir). Saçları akarsular gibi mavidir ve dişleri inci gibidir. Onunla evlenir ve üç oğlu olur. Aradan yıllar geçer, bir gün gökten güçlü mavi bir ışık düşer ve ortasında güzel bir kız bulur (Gök-Kal “Gök-Hava” da bu kızla sembolize edilmiştir). İnanılmaz güzellikte olan bu kızın başında kutup yıldızı gibi ateşten bir ışık demeti vardır. Bu kızla da evlenir ve üç çocuğu olur. Rüyasında gördüğü Gümüş Ok'u bulup getiren ilk üç oğluna bölerek paylaşır. Aynı şekilde rüyasında gördüğü Altın Yay'ı da ikinci karısından olan çocuklarına paylaşır. Tarihçi Rüstem Paşa'ya göre Kur'an'da adı geçen Zül-karneyn adlı kutlu kişi Oğuz Han'dır. Çünkü çift boynuzlu tacı ile tanınmıştır. Lak (Ilak), Rak (Irak), Zak (Izak) gibi efsanevi ülkelerin kağanlarını yenerek buraları fethetmiştir.

Kıyand/Kıyand (Kıyant), Oğuz Kağan destanında adı geçen tek boynuzlu canavardır. Gergedan olup olmadığı tartışılan bir varlık olsa da, aslında mitolojik bir hayvandan bahsedilmektedir. Kıyankandan sözcüğü Eski Türkçede gergedan anlamına gelir. Ganda ise Sanskritçede (Eski Hintçe) yine gergedan manasına gelen bir sözcüktür. Kıyat boyu ile etimolojik bağlantısı vardır.

Bozoklar:

Türk mitolojisinde Göksel kavimlerdir. Oğuz Han'ın ikinci (gök-sel) eşinden olan üç oğlu ve onlardan türeyen boylar. Oğullarının adı Gün Han, Ay Han ve Yıldız Han'dır. Altın Yay'ın sahibi-dirler. Kelime, Boz “gri renk” ve ok kelimelerinin bileşmesiyle oluşmuştur. Moğolcada Bosoh fiili yükselmek, güneşin doğması anlamlarına gelir.

Üçoklar:

Üçoklar veya Uçoklar, Türk ve Altay mitolojisinde yersel kavimlerdir. Oğuz Han'ın ilk (yersel) eşinden olan üç oğlu ve onlardan türeyen boylardır. Oğullarının adı Gök Han, Dağ Han ve Deniz Han'dır. Yerle ilgili unsurları temsil ederler. Burada dikkate değer olan husus Gök kavramının yerin bir parçası sayılmış olma-sıdır. Bu durum yaratılış çağlarında Gök ve Yer'in ayrışmadığı bir bütün olduğu anlayışını akla getirmektedir. Diğer bir görüşe göre ise burada kastedilen uzay değil hava yani atmosferdir. Bu da Gök-Kal tabirini hatırlatmaktadır. Üç ve Ok (veya Uç “Sınır” ve Ok) kelimelerinin bileşik halidir.

Mete Han:

Araştırdığım tüm kaynaklarda Mete, Oğuz mu sorusunun net bir cevabını bulamadım. Bu nedenle Oğuz Han'ı ve Mete Han'ı iki ayrı başlık altında olduğu gibi kaleme alıyorum.

Mete, Maotun (Çince: 冒頓單于 pinyin: Mòdú Chānyú; (M.Ö. 234 - M.Ö. 174), M.Ö. 209 - M.Ö. 174 arasında hüküm sürmüş Büyük Hun İmparatorudur.

Oğuz Kağan destanındaki Oğuz Kağan ile aynı kişi olduğu dü-şünülmektedir. Babası Teoman'dır. Kendisi

Baideng Muhara-besi sırasında Han Hanedanlığı'nı yenmiş ve vergiye bağlamıştır. Yüeçi ve Tunguz milletlerini de yenerek sınırlarını Hazar Denizi'nden Mançurya'ya kadar genişletmiştir.

Adı:

Mete'nin asıl adı Batur veya Bagatur'dur. Adının yanlışlıkla Mei-tei olarak çevrilmesinden dolayı literatüre Mete olarak girdiği düşünülüyor.

Hayatı: Mete Han'ın kağan olması:

Çin kaynaklarında anlatılan bir olaya göre, Asya Hun İmparator luğunun kurucusu olan Teoman, oğlu Metehan yerine üvey annesinin etkisiyle Metehan'ın üvey kardeşi olan diğer oğlunu tahta çıkarmak istemiş Bu sebeple üvey annesi, Mete Han'ın babası Teoman'ı doldurmuş ve Mete'yi komşu kavim olan Yüeçiler'e rehin olarak göndermiş. Babası Yüeçiler'e savaş ilan ederek Mete Han'ı öldürtmek istemiş. Mete, babası Teoman'ın Yüeçiler'in topraklarına girmeden Yüeçiler'in elinden kaçmış. Babası bu kadar zorlukları atlatmasının ardından hakkını vermek için Mete'nin emrine bir tümen asker vermiş. Mete, asker-leriyle öz babasının üzerine yürüyerek, üvey annesini ve kardeşlerini öldürüp, M.Ö. 209 yılında kağan olmuştur.

Ok hikâyesi:

Pekçok konar-göçer kavmin kullandığı çavuk oku adı verilen ıslık çalan okun mucidinin Mete olduğu bilinir. Çin kaynaklarına göre eğer okunu bir yöne yöneltirse emrindeki askerlerin hepsi o hedefe ok atarak hemen yok edermiş. Bir gün okunu en sevdiği atna çevirmiş. Askerlerinden bazıları tereddüt etmiş. Bu-nun üzerine okunu sırayla tereddüt edenlerin üzerine çevirmiş. Atına ok atmakta tereddüt eden askerlerinin bazılarını diğer askerlere ibret olsun diye üzerine ok atarak öldürmüştü. Bu olaydan sonra bir gün okunu ava çıkan babası Teoman'ın üzerine çevirdiğinde askerlerinden hiçbiri tereddüt etmeden Teoman'ı ok yağmuruna tutarak öldürmüştü.

Hun'un (Hiung-nu) yükselişi:

Mete, önce Hunlardan toprak talebinde bulunan doğu komşuları Dong hu üzerine yürümüş ve onları ağır bir yenilgiye uğratmış. Yapılan anlaşma ile Donghular; her sene sığır, at ve deveden oluşan bir vergi ödemeyi kabul etmiş ve M.Ö. 208 yılında da Hun hâkimiyetine girmişler.

Donghu'yu yendikten sonra Moğolistan'ın kuzeyinde yaşayan Tunguz gibi halkları da kendine bağlamış. M.Ö. 177-165 yılları arasında Hunların güney batısında, Tanrı Dağları ile Kansu a-rasında yaşayan Yüeçilerin üzerine seferler düzenlemiş ve M.Ö. 203'te Yüeçiler'i mağlup ederek kendi toprağına katmıştır.

Ordos'da hâkim olmaya çalışan Tahin Türklerini yendi. Çin üzerine sürekli seferler düzenleyerek Sarı

İrmak'ın güneyindeki kaleleri egemenliğine aldı. Bu zaferlerle, sonradan Hunlara büyük gelirler getirecek önemli ticaret yollarının kontrolüne sahip oldu.

Bölgede yaşayan Moğol, Tunguz ve Türk vd. Altay kavimlerini egemenliği altına alarak askerî ve stratejik olarak daha güçlü bir hâle gelmiştir.

M.Ö. 200'de Çinli Han Hanedanı imparatoru Gaozu'nun (Gao-Di) 320.000 kişilik ordusunu Baideng'te (bugünkü Datong, Şanşi) Peteng Kalesinde kuşattı. Gaozu (Gao-Di) Mete'nin eşine hediyeler gönderdi ve Mete'nin kuzey eyaletlerini Hunlara bırakma ve yıllık vergi ödeme gibi bütün şartlarını kabul etti; böy-lelikle kuşatmadan çıkmasına müsaade edildi. Gaozu, başşehri Çang'an'a (bugünkü Şian) dönebil diyse de Mete arada bir, Han'ın kuzey sınırını tehdit etmiş ve nihayet M.Ö. 198'de Gaozu barış istemiş, Han prensesinin Tanhu'nun eşi olması ve yıllık haraç ödeme şartlarıyla barış antlaşması imzalanmıştır.

Han Hanedanı'yla akrabalık:

Qin ve Chu ile yıllar süren mücadelenin ardından Han im-paratoru olan Liu Bang (Gaozu), Baideng'da Mete karşısında zor duruma düşünce, yorgun ordusunun Hunlarla baş edeme-yeceğini farketmişti. Akrabalık ilişkisi kurmak amacıyla, bir prensesi yüklüce hediyeyle birlikte Hun sarayına göndermiştir. Liu Bang M.Ö. 195'te ölünce, karısı Lü Hou imparatoriçe olmuş. M.Ö. 192'de Mete, Lü Hou'ya kaba bir üslupla yazılmış mektup göndererek evlenme teklif etmiş; ülkesinin içinde bulunduğu koşullarda Hunlarla savaşmayı göze alamayan imparatoriçe, uğradığı saygısızlığa karşın bir mektup yazarak Mete'ye bir prenses gönderir. Çin kaynaklarına göre, Lü Hou'nun davranışı karşısında pişman olan Mete, imparatoriçeden bir mektupla özür dilemiştir. Çin savaşından sonra Mete, Yüzehi ve Wusun'u Hun'un köleleri olmaya zorlamıştır.

Saltanatı boyunca çoğu halklar Hun idaresi altına girmiştir. On-ların tümünü, steplerin bütün göçebe atlı okçularını bir impara-torluk altında birleştirdi. Göçebe tebaalarından başka Mete ay-rıca tarım havza s'ında kendisine bağlılık yemini eden vaha şe-hir devletleri kurdu. Egemenliği altına aldığı diğer bölgeleri de askerî ve idari yönden aynı yön-temlelerle yönetti.

Bölgesinde askerî gücü ile korku saldı. Savaş taktikleri ve as-kerî disiplini sayesinde Çin İmparatorluğu ve çevre kavimlerle yaptığı savaşları kazandı. Ordusu savaş zama-nında toplanan sivillerden oluşmuyordu. Onun yerine sürekli eğitilmiş ve savaşa hazır hâlde bulunan profesyonel askerlerden oluşuyordu. Hâ-kim olduğu bölgelerdeki geniş tahıl ve yiyecek kaynakları ile ordusunu ayakta tutabiliyordu.

Mete, M.Ö. 174 yılında öldüğünde çok sayıda kavmi sancağı altında birleştiren büyük bir imparatorluk geriye bıraktı. Bu impa-ratorluk yaklaşık 18.000.000 km2 büyüklüğe sahipti. İmparatorluğunun sınırları doğudan batıya Japon Denizi'nden İdil Nehri-ne ve kuzeyden güneye Sibiry'a'dan Tibet ve Keşmir'e

uzanıyordu. Hunların karşılarında bulunan tek düzenli ve güçlü Çin Ordusunun iç karışıklıklar nedeniyle idari zafiyet içinde olması, Mete'nin devletini kolayca büyümesine sebep gösterilmektedir.

Kültürel etkileri:

Yaygın kitle, eğlence sektöründe Çin efsanelerinde geçen acı-masız ve disiplinli komutan olarak tasvir edilen karakterlere, Modu, Şanyu gibi Mete'nin isimleri verilmiş ve bu yapıtlara Me-te'nin Çin kaynaklarında geçen hayat hikâyesinden kesitler ak-tarılmıştır.

Türk destanlarında Çin ve Hindistan fetihlerinde söz edilen Oğuz Kağan'ın Mete olduğu sanılmaktadır. Destanda anlatılan Oğuz Kağan ile Mete'nin hayat hikâyesinde birçok benzerlikler bulunmaktadır. Hayat hikâyesinin Oğuz Kağan efsanesinin tarihi temelini oluşturduğuna inanılır.

Hem Oğuz Han'ın, Hem Mete Han'ın doğum ve ölüm tarihlerini araştırdığımızda; her ikisinin de MÖ. 234 yılında doğup, MÖ. 174 yılında öldüğü bilgisine ulaşırız. İkisinin de babalarını (Ka-raham'ı/Teoman 'ı) öldürme sebepleri Türk törelerine uymadığı içindir. Türklerde töre hiçbir şart altında ihmal edilemez ve yok sayılmazdı. Hayatları, savaşları ve evlilikleri de benzerlik gös-termektedir. Yine araştırsak, Osmanlı tarihçilerinin Mete Han'ı Oğuz Han olarak isimlendirmiş olmalarıdır. Çin kaynaklarında Oğuz Han ismi Motun/Mete olarak geçmektedir. Bu bilgiler ışığına Mete Han ile Oğuz Han'ın aynı kişi olduğu sonucuna ulaşmış olsak bile pekçok kaynakta her iki kişinin de farklı za-manlarda yaşamış farklı kahramanlar olduğu bilgileri bulunmaktadır.

Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluşu:

Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihi 1363 yılı olarak kabul edilmekteydi. Nihal Atsız 1963 ve 1973'te Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihinin Mete'nin tahta geçtiği M.Ö. 209 olması gerektiğini yazmıştır. Atsız'ın görüşlerini benimseyen Yılmaz Öztuna da 1968'de Cemal Tural'a Türk Kara Kuvvetlerinin kuruluş tarihinin M.Ö. 209 olması teklifini yaptı. Sonraları, T.K.K. kuruluş tarihi M.Ö. 209 olarak değiştirilmiştir.

Mete Han'ın kurduğu ordu düzeni başta Türk devletleri olmak üzere başka ülkeler tarafından da uygulanmaktadır.